

УДК 351:339.9

Синергетика глобалізації та державне управління: методологічні аспекти

С.А. КВІТКА

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: skvitka@i.ua

Авторське резюме

У статті розглядається глобалізація та її вплив на державне управління з точки зору синергетики. Автор аналізує феномен зменшення ролі національних держав під впливом глобалізаційних процесів на основі методології синергетики, теорії управління в умовах невизначеності та багатовекторності. Практика глобалізації останніх років показує, що методи синергетики використовуються конструкторами нового глобального світу для дезорганізації тих соціальних систем, які не відповідають їхнім вимогам. Одним з методологічних аспектів обґрунтування цього процесу є залучення ідей теорії хаосу для обґрунтування постмодерністської філософії. Можна констатувати, що глобалізація, вписуючись у синергетичну парадигму, з одного боку, прагне підсилити тенденцію до стійкості державного управління, оскільки збільшує число загальних цивілізаційних факторів, що піддаються керуванню і контролю. Але, з іншого боку, вона ж призводить до зростання нестійкості державного управління, оскільки ускладнює взаємодію держави з іншими політичними акторами, в першу чергу з бізнесом, робить їх усе більше динамічними і нелінійними.

Ключові слова: синергетика, теорія хаосу, глобалізація, державне управління, постмодернізм, постіндустріальне суспільство.

Synergetics of globalization and governance: methodological aspects

S.A. KVITKA

Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National
academy of public administration, office of the President of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: skvitka@i.ua

Abstract

The article deals with globalization and its impact on governance in terms of synergy. The author analyzes the phenomenon of reduction of the role of national states under the influence of globalization processes on the basis of synergetic methodology, management theory under uncertainty and multidirectional. Practice globalization of recent years shows that the methods used by the designers of the new synergy of global peace for disruption of social systems that do not meet their requirements. One of the methodological aspects of the justification of this process is to involve the ideas of chaos theory to justify postmodern philosophy. We can conclude that globalization paradigm synergistic blend of, on the one hand, seeks to strengthen the trend towards sustainability of the government as civilization increases the number of common factors amenable to management and control. But on the other hand, it also increases the instability of the government as state complicates interaction with other political actors, especially with business, making them more and more dynamic and nonlinear.

Keywords: synergy, chaos theory, globalization, governance, post-modernism, post-industrial society.

Постановка проблеми. У сучасному ніколи раніше постала проблема вияв-
складному й багатовекторному світі як лення механізмів і факторів стійкості

© С.А. Квітка, 2015

і стабільності суспільства. Контекстом рішення проблеми є необхідність освоювати сучасний зміст розвитку соціуму й адаптувати державне управління до його змін. Феномен зменшення ролі національних держав під впливом глобалізаційних процесів і як наслідок – зміна характеру взаємодії держави з іншими політичними акторами у суспільстві, потребує більш детального аналізу на основі методології синергетики, теорії управління в умовах невизначеності та багатовекторності.

Аналіз досліджень і публікацій. В аспекті методології синергетики для дослідження глобалізації та її впливу на державне управління, на наш погляд найважливішою теоретичною й науково-практичною подією свого часу стала розробка І.Пригожиним та І.Стенгерс самої парадигми синергетики, яка обґрунтувала умови та шляхи породження «порядку з хаосу», тим самим розкривши нове бачення фундаментальних основ існування не тільки природних, але й суспільних явищ [9, 10].

В останні роки багато вчених, особливо за рубежом, при вивченні глобалізаційних процесів широко використовують поняття й методи синергетики, що в західній літературі часто називають теорією хаосу й пов'язують із постмодернізмом. Як відзначає О. Панарін, «керування хаосом» - є наймодніші слова елітарної постмодерністської етики». На його думку, «тотальна дестабілізація - стратегічна постмодерністська гра агентів глобалізму, що самовпевнено вирішили керувати хаосом» [7].

Метою дослідження є визначення методологічних аспектів, які надає синергетика для аналізу взаємодії державного управління та бізнесу на рівні національних держав в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Практика глобалізації останніх років показує, що методи синергетики використовуються конструкторами нового глобального світу для дезорганізації тих соціальних систем, які не відповідають їхнім вимогам [6]. Одним з методологічних аспектів обґрунтування цього процесу є залучення ідей теорії хаосу для

обґрунтування постмодерністської філософії. Однак слід погодитись з тими авторами, які стоять на тій позиції, що не слід ототожнювати синергетику, як нову міждисциплінарну парадигму, що досліджує закони утворення порядку з хаосу, із постмодерністською філософією [4, 5].

Одна з «небезпек» для синергетики полягає в тому, що її методи використовуються прихильниками глобалізації для проведення агресивної світової політики по відношенню до держав «третього світу», тим самим дискредитуючи її головні принципи. Так, наприклад, глобальна політика США, зовні може ототожнюватися з методологічними принципами синергетики. Дійсно, із синергетичної точки зору одним з основних підходів до рішення глобальних проблем є зміна імперативу: не силова політика, а пошук способів коеволюції складних соціальних і геополітичних систем. Спроби силового рішення проблем, що постають перед сучасною цивілізацією в процесі формування глобального світу, несуть ряд небезпек, які стають більш очевидними з позиції синергетичного підходу до глобалізації.

По-перше у світі накопичена величезна кількість зброї, використання якої може призвести до глобальної катастрофи.

По-друге, глобальна реальність, що утворюється, складна, нестабільна й нелінійна.

По-третє, глобальний світ для оптимального функціонування повинен бути відкритим і проблеми, які виникають у ньому, повинні вирішуватися з урахуванням того, що це складний, нестійкий, багаторівневий світ, в якому незначні, випадкові впливи на систему можуть призвести до непередбачених наслідків.

Це веде до зростання ролі діалогової культури в сучасному світі, здатної до розуміння інших культурних традицій, і встановлення комунікативних відносин з тими, хто трактує процеси, що відбуваються, інакше. Глобалізація як американізація суперечить подібній культурно-орієнтованій стратегічній установці, оскільки в економічно централізованій

парадигмі відбувається генералізація влади в рамках транснаціональних корпорацій, які в більшості управляються зі США [6].

Спроба генералізації всієї влади в руках декількох транснаціональних компаній може привести до спрощення змісту державної влади, зменшення можливості влади реагувати на процеси, що народжуються в системах, безпосередньо не пов'язаних із традиційними уявленнями про владу. Разом з тим, протидія прагненню генералізації влади в руках однієї наддержави являє собою відповідь постіндустріального світу на виклик нової цивілізації, яка народжується у XXI ст. Видимим початком цього народження стали радикальні геополітичні трансформації, пов'язані з подіями 1989-1991 років на теренах СРСР, що призвели до руйнування сформованого світового порядку.

Однак звернемо увагу, що, з погляду теорії хаосу, порядок не менш небезпечний, ніж хаос. Порядок буває агресивний, він прагне придушити будь-які прояви життя, різні інновації, які по суті, є елементами хаосу. Такий порядок сліпий і самовпевнений. У такому порядку час як би зупиняється, будь-які якісні зміни припиняються, але тим самим створюються потенційні можливості виникнення елементів безладдя. Більше того, саме порядок виступає в остаточному підсумку причиною хаосу. Із цим пов'язані протиріччя, конфлікти, політичні кризи і революції, які супроводжують будь-який соціальний розвиток. У певному відношенні подібні процеси не аномалії, а природні, нормальні моменти функціонування будь-якої соціальної системи. При цьому не можна забувати, що їх можна пом'якшити, передбачивши соціальні трансформації або свідомо провокуючи контрольовані конфлікти й кризи, які, так би мовити, «випускають пар».

На сьогодні затвердилася думка, що глобалізація, як гігантське розширення світової економіки, несе в собі новий конфліктний потенціал [14]. Економічна глобалізація, особливо з огляду на надзвичайно нерівномірний розподіл еко-

номічних благ у світі, підвищену вразливість і невизначеність для багатьох держав, а також внутрішньо властивий їй виклик місцевому управлінню і демократичному контролю - рве на частини саму структуру та зв'язок багатьох суспільств. Ці процеси викликають сильну відповідну реакцію. Тим самим глобалізація неминуче веде до посилення напруженості у світі, породжує нові вогнища конфлікту. Оскільки провідну роль у глобалізації сучасного світу відіграють розвинені демократичні країни, то глобалізація одночасно підриває віру другого та третього світів у демократичні інститути, які, до слова, давно знаходяться у кризі.

На початку XXI ст. західні демократичні інститути, засновані на ринку, індивідуалізмі і праві волі, зіштовхнулися з фундаментальними проблемами. Державні структури та соціальні інститути в західних країнах перебувають «вдаліні від рівноваги», і тому варто зважати на те, що вони вичерпали свої внутрішні потенційні можливості. Найбільший вклад у виникнення глобальної кризи, як кризи сучасної людини, внесли держави, культурні традиції яких засновані на праві і науковій раціональності. Пануюче в сучасних західних суспільствах уявлення, відповідно до якого право - це насамперед інструмент здійснення політики, в остаточному підсумку уявляється саморуйнівним. Небезпека пов'язана із протиставленням права і моралі та абсолютизацією права. Ігнорування морального аспекту приводить до екзистенціальної кризи. «Західна людина переживає в наші дні кризу цілісності - подібно до того, що переживають звичайно люди після п'ятдесяти, коли з найбільшою серйозністю і часто в паніці запитують себе, навіщо їм було дане життя і що їх чекає попереду. Тепер же це питання ми задаємо не тільки як індивіди, але і як нації і групи людей усередині націй» [3].

Тиражувати цивілізацію, що породжує такі проблеми, значить свідомо йти на додатковий ризик. «Додатковий», оскільки саме техногенна цивілізація вже породила такі широківідомі гло-

бальні проблеми, як екологічна, енергетична та інші, і поставила майбутнє людства під велике питання. У цій ситуації глобалізація має бути природним процесом відбору всіх світових співтовариств тих ідей, принципів, ціннісних установок, які несуть у собі менше конфліктності, не підсилюють ризик і допомагають рішенням глобальних економічних та інших загальнопланетарних проблем. На національному рівні ця проблема в першу чергу стосується форм та принципів державного управління. Траєкторії розвитку держав на пряму пов'язані із впливом глобальних процесів та тиском з боку держав-аттракторів.

Глобалізація у формі, що намагаються подати її США та інші постіндустріальні країни, є прагненням утримати ситуацію під своїм контролем [2]. От чому, незважаючи на окремі розходження, всі сценарії, що розроблені західними футурологами, засновані на посиленні ролі постіндустріальних держав, неоліберальних принципів організації, що свого часу дійсно доводили свою операційну ефективність у XIX-XX ст.

Концептуальна вразливість подібної стратегії в тім, що саме вона призвела до загальнопланетарної кризи людства, і тепер майбутнє залежить від того, чи зможуть передові розвинені держави радикально змінити своє поведіння у світі і взяти реальну участь у рішенні глобальних проблем [1].

Ще одне зауваження концептуального порядку полягає в тому, що універсальна капіталістична модель розвитку людства ігнорує неодноразово відзначені багатьма дослідниками сутнісні вади капіталізму.

Глобальна капіталістична система має ряд уроджених недоліків. Її економічні і політичні структури перебувають у стані хаосу і тому розвиток глобальної економіки не супроводжується розвитком глобального суспільства. Глобалізуючи базові установки неоліберальної економіки, геополітики повертають світ у певному плані до первісного стану, оскільки ефективність капіталізму пояснюється саме тим, що він використовує в конкуренції нещадні сили жадібності

й прагнення до збагачення, щоб дістати максимальний прибуток.

Глобалізація – складне і нестійке явище, тому саме закономірності синергетики можуть допомогти при вивченні динаміки сучасних цивілізаційних процесів, у тому числі і взаємодії держави та бізнесу. Оскільки глобалізація приводить до ускладнення світу, держави, залучені в цей процес, повинні адекватно і своєчасно реагувати на зовнішні фактори. При цьому складність зовнішнього середовища в першу чергу означає число факторів, що впливають на функціонування держави та різних соціальних організмів. Складність включає також мінливість самих цих факторів. Глобалізація, збільшуючи кількість залучених у взаємодію держав, підсилює їхню взаємозалежність, особливо тих держав і народів, які використовують різноманітні технології, що отримують з інших країн.

З початком глобалізації різко зменшилася кількість самодостатніх держав. Уже сьогодні важко назвати країну, що у тій або іншій мірі не залежала б від світової інформаційної, фінансової, економічної, технологічної систем. Подібна ситуація позначається на економіці і політичних рішеннях. Так, у сучасному світі виникло складне переплетення економічних і політичних процесів, що знаходить відображення в процесі глобалізації [8].

Ще в XX ст., із зростанням глобалізаційних процесів, поступово підсилювалися взаємозалежність і взаємозумовленість економічних і політичних факторів. Хто володіє сучасними фінансовими, технологічними, науковими, інформаційними ресурсами, той установлює правила і цілі глобалізації. Звідси починаються проблеми.

Можна вважати природним прагнення розвинутих країн визначати стратегічний напрямок сучасного розвитку людства, бажання отримати зі сформованої ситуації максимум вигоди. Однак чи не занадто вузько трактують ситуацію лідери цих держав? Зокрема, наскільки обрана стратегія вигідна їм самим, інтересам всієї глобальної цивілізації? Принциповий характер цього питання

пов'язаний з впливом на всю планету таких глобальних проблем, як екологічні проблеми (потепління клімату, забруднення навколишнього середовища, нестача питної води тощо), світовий тероризм, збільшення розриву між «золотим мільярдом» і іншою частиною людства і т.і. Всі ці та інші глобальні проблеми відходять на інший план в умовах боротьби за лідерство в «глобальному світі». Крім того, багато держав, укладаючи або відмовляючись укласти ті чи інші економічні угоди, змушені «оглядатися» на відношення світових транснаціональних компаній до подібних економічних відносин.

Ще однією особливістю глобального світу, крім складності й нелінійності, є його надзвичайна рухливість. Це надає новій системі ряд специфічних особливостей, оскільки незначні події в одній частині системи можуть викликати непередбачені наслідки в іншій [12]. Імовірно можна вже говорити про ефект «глобального метелика».

Труднощі прогнозування поведінки складної системи, що еволюціонує, полягають у тому, що в ній нелегко розвести внутрішні і зовнішні фактори. Вони по-різному адаптуються до умов, що змінюються. Згідно з синергетичною концепцією, стійкість подібної системи залежить від її здатності розвиватися в обраному напрямку і режимі, незалежно від флуктуацій і зовнішніх впливів, що відбуваються всередині даної системи. При цьому стійкість не можна трактувати тільки статично. Стійка динамічна система є результатом сумарного взаємного погашення різноспрямованих сил, що дозволяють системі зберігати основні

параметри розвитку [11,13]. Соціальні системи багаторівневі, рухливі й адаптивні до зовнішніх умов.

Тому термін «застій» щодо певного етапу розвитку радянської держави, який одержав поширення в літературі, скоріше, метафора, ніж відбиття складних процесів, які відбувалися наприкінці ХХ ст. у СРСР.

Висновки. У сучасних умовах джерелами глобального протистояння різних геостратегічних сил стають локальні і регіональні проблеми. Глобалізація приводить не тільки до універсалізації тих або інших наукових, технологічних, інформаційних моделей, але й універсалізації проблем, пов'язаних з досягненнями науки і техніки. Світ стає більш складним і вразливим. Для значних техногенних, соціальних, політичних катастроф, виявляється, достатні незначні зусилля. Такими є закони функціонування нелінійних систем, що складно еволюціонують. Це підвищує, з одного боку, вразливість сучасної цивілізації, підсилює вплив нелінійних факторів, а з іншого боку - підвищує відповідальність сучасних держав перед майбутнім.

Можна констатувати, що глобалізація, вписуючись у синергетичну парадигму, з одного боку, прагне підсилити тенденцію до стійкості державного управління, оскільки збільшує число загальних цивілізаційних факторів, що піддаються керуванню і контролю. Але з іншого боку, вона ж призводить до зростання нестійкості державного управління, оскільки ускладнює взаємодію держави з іншими політичними акторами, в першу чергу з бізнесом, робить їх усе більш динамічними і нелінійними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анатомия кризисов / А.Д.Арманд, Д.И. Люри, В.В. Жерехин и др. - М.: Наука, 1999.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. М.: Международные отношения. 1998.
3. Гарольд Дж. Берман. Вера и закон: примирение права и религии М.: Ad Marginem, 1999.
4. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М., 1996.
5. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. С.-Пб., 1998.
6. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности. - М.: Эдиториал УРСС, 1999, -272 с
7. Панарин А.С. Искушение глобализмом. М.: Русский Национальный Фонд, 2000.
8. Подоляк И.В. Системно-сценарный анализ процессов глобализации. // Вестник НИИ Систем Управления, Волновых Процессов и Технологий. Сб. научн. трудов / Под общей ред. профессора Н.В. Василенко; Красноярск: НИИ СУВПТ, 2000

9. Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. Ижевск. 1999.
10. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. М.: Прогресс, 1986.
11. Рюэль Д. Случайность и хаос. Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2001.
12. Сапронов М.В. Синергетический подход в исторических исследованиях: новые возможности и трудности применения // *Общественные науки и современность*, 2002, №4
13. Управление риском: Риск. Устойчивое развитие. Синергетика. - М.: Наука, 2000.
14. Яновский Р.Г. Глобальные изменения и социальная безопасность. М., 1999.

REFERENCES:

1. *Anatomiya krizisov (Anatomy of the crises)*. - М.: *Nauka*, 1999.
2. *Bzhezinskiy Z. Velikaya shahmatnaya doska (The Grand Chessboard)*. М.: *Mezhdunarodnyie otnosheniya*. 1998.
3. *Garold Dzh. Berman. Vera i zakon: primirenie prava i religii (Faith and the Law: the reconciliation of law and religion)*. М.: *Ad Marginem*, 1999.
4. *Ilin I. Poststrukturalizm. Dekonstruktivizm. Postmodernizm (Poststructuralism. Deconstruction. Postmodernism)*. М., 1996.
5. *Liotar Zh.-F. Sostoyanie postmoderna (The postmodern condition)*. S.-Pb., 1998.
6. *Panarin A.S. Globalnoe politicheskoe prognozirovanie v usloviyah strategicheskoy nestabilnosti (Global political forecasting in the conditions of strategic instability)*. - М.: *Editorial URSS*, 1999, - 272 p.
7. *Panarin A.S. Iskushenie globalizmom (Temptation globalism)*. М.: *Russkiy Natsionalnyiy Fond*, 2000.
8. *Podolyak I.V. Sistemno-stsenarnyy analiz protsessov globalizatsii (System-scenario analysis of globalization)*. // *Vestnik NII Sistem Upravleniya, Volnovyih Protessov i Tehnologiy. Sb. nauchn. trudov / Pod obschey red. professora N.V. Vasilenko; Krasnoyarsk: NII SUVPT*, 2000
9. *Prigozhin I. Konets opredelennosti. Vremya, haos i novyye zakonyi prirodyi. Izhevsk (The end of certainty. Time, chaos and the new laws of nature)*. 1999.
10. *Prigozhin I., Stengers I. Poryadok iz haosa (Order out of chaos)*. М.: *Progress*, 1986.
11. *Ryuel D. Sluchaynost i haos (Randomness and chaos)*. Izhevsk: *NITs «Regulyarnaya i haoticheskaya dinamika»*, 2001.
12. *Sapronov M.V. Sinergeticheskiy podhod v istoricheskikh issledovaniyah: novyye vozmozhnosti i trudnosti primeneniya (Synergetic approach in historical research, new opportunities and challenges of application)*// *Obschestvennyie nauki i sovremennost*, 2002, № 4
13. *Upravlenie riskom: Risk. Ustoychivoie razvitie. Sinergetika (Risk Management: Risk. Sustainable development. Synergetics)*. - М.: *Nauka*, 2000.
14. *Yanovskiy R.G. Globalnyie izmeneniya i sotsialnaya bezopasnost (Global changes and social security.)*. М., 1999.

Квітка Сергій Андрійович – кандидат філософських наук, доцент
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: skvitka@i.ua

Kvitka Serhii Andriiovych – PhD in philosophy, associate professor
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: skvitka@i.ua